

درس خارج فقه حضرت آیت الله مسینی بوشهری (دامت برکاته)

تاریخ: ۱۳ بهمن ۱۳۹۷

مصادف با: ۲۶ جمادی الاولی ۱۴۴۰

جلسه: ۵۶

موضوع کلی: فصل فی شرائط الوضوء

موضوع جزئی: شرط دهم؛ رعایت ترتیب - شرط یازدهم؛ رعایت موالات

سال تحصیلی: ۹۸-۹۷

«الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد وآله الطاهرین و اللعن علی اعدائهم اجمعین»

مرحوم سید (ره) در ادامه شرط دهم از شرائط صحت وضو، نوشته است: «و لا فرق فی وجوب الترتیب بین الوضوء الترتیبی و الارتماسی»^۱.

به نظر مرحوم سید (ره)، در وجوب رعایت ترتیب، بین وضوی ترتیبی و وضوی ارتماسی فرقی نیست. مقتضای اطلاق ادله این است که رعایت ترتیب در شستن اعضای وضو، مطلقاً لازم است؛ اعم از اینکه وضوی ترتیبی باشد یا وضوی ارتماسی باشد. بنابراین، رعایت ترتیب، هم در وضوی ترتیبی و هم در وضو ارتماسی لازم است، بر خلاف غسل که رعایت ترتیب فقط در غسل ترتیبی لازم است و در غسل ارتماسی لازم نیست زیرا در غسل ارتماسی، انسان نخست پاها و سپس دو طرف بدن و در مرحله آخر سر را زیر آب می برد لذا امکان رعایت ترتیب در غسل ارتماسی وجود ندارد.

الحادی عشر: «الموالاته، بمعنى عدم جفاف الأعضاء السابقة قبل الشروع في اللاحقة؛ فلو جفّ تمام ما سب، ق بطل، بل لو جفّ العضو السابق على العضو الذي يريد أن يشرع فيه، الأحوط الاستئناف و إن بقيت الرطوبة في العضو السابق على السابق و اعتبار عدم الجفاف إنّما هو إذا كان الجفاف من جهة الفصل بين الأعضاء أو طول الزمان و أمّا إذا تابع في الأفعال و حصل الجفاف من جهة حرارة بدنه أو حرارة الهواء أو غير ذلك فلا بطلان»^۲.

یازدهمین شرط از شرائط وضو، موالات است. معنای موالات این است که قبل از شروع کردن به شستن اعضای بعدی، اعضای قبلی خشک نشده باشند؛ پس اگر تمام اعضای سابق خشک شده باشند، وضو باطل است، بلکه اگر عضو سابق بر عضوی که متوضی می خواهد شستن آن را شروع کند، خشک شده باشد، احتیاط این است که وضو از ابتدا شروع شود؛ هرچند که رطوبت در عضو قبل از آن عضو سابق باقی باشد [، مثلاً هنگام شستن دست چپ، دست راست خشک شده باشد، ولی رطوبت صورت باقی باشد] و اعتبار عدم خشک شدن از جهت [ایجاد] فاصله بین اعضای وضو یا طولانی شدن زمان شستن است و اما اگر شخص افعال را به تبع هم انجام داد و موالات را رعایت کرد و خشک شدن از جهت گرما و حرارت بدنش یا گرمای هوا یا غیر آن [، مثل ورزش باد،] باشد، وضو باطل نیست.

موالات به معنای پی در پی و پشت سر هم بودن است، یعنی عرفاً گفته شود که افعال وضو پشت سر هم انجام می شود؛ به گونه ای که بین اعضا و اجزاء وضو فاصله نیفتد و به تعبیر عالمانه، وحدت عمل صدق کند، یعنی گفته شود که یک عمل انجام می دهد و یک وضو می گیرد. بنابراین، اگر تتابع عرفی لحاظ شود؛ به گونه ای که گفته شود یک عمل انجام شده است و اعضای سابقی که

۱. سید محمدکاظم، طباطبائی یزدی، العروة الوثقی، ج ۱، ص ۲۳۵.

۲. همان.

آنها را شسته است، به علت عدم تتابع خشک نشده باشد، بلکه به علت گرما و امثال آن خشک شده باشد، وضو صحیح است. اما اگر تتابع رعایت نشود و بین اعضا و اجزاء وضو فاصله زیادی ایجاد شود، وضو باطل است؛ هرچند اعضای وضو خشک نشده باشند چون در این صورت، وحدت عمل صدق نمی‌کند.

نکته: ملاک و مناط در حکم به صحت وضو، صدق عمل واحد بودن و تتابع عرفی است و جفاف و خشک شدن اعضا و اجزاء وضو نشانه عدم تتابع است. بنابراین، ملاک برای رعایت موالات، تتابع و عدم فاصله بین اعضا و اجزاء وضو است و جفاف، نشانه عدم تتابع است و اینکه جفاف ذکر شده است، از این باب است که معمولاً با عدم رعایت تتابع بین اعضا و اجزاء وضو، حالت جفاف حاصل می‌شود. پس ملاک، تتابع و عدم فاصله است و جفاف ملاک نیست لذا اگر کسی تتابع را رعایت نکند، ولی جفاف حاصل نشده باشد و رطوبت در اعضای وضو باقی باشد، وضو باطل است.

مرحوم آیت الله خویی (ره) فرموده است که حکم به بطلان وضو در فرضی است که واجب، واجب شرطی باشد، ولی اگر واجب، واجب نفسی باشد، وضو باطل نیست. پس اگر واجب، واجب شرطی باشد، وضو باطل است زیرا «إِذَا انْتَفَى الشَّرْطُ انْتَفَى الْمَشْرُوطُ». اما اگر واجب، واجب نفسی باشد، وضو باطل نیست و فقط از باب اینکه عصیان کرده است و بر خلاف حکم تکلیفی که متوجه او شده است، عمل کرده و مرتکب حرام شده است، معاقب خواهد بود چون فقط با حکم تکلیفی مخالفت کرده است لذا حکم وضعی بطلان به وضو تعلق نمی‌گیرد و وضو صحیح است.

مرحوم آیت الله خویی (ره) فرموده است که اطلاق ادله از جمله آیه شریفه «...فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ...»^۱، بر این دلالت ندارد که فاصله افتادن بین اعضا و اجزاء وضو مشکلی ایجاد می‌کند. بنابراین، اطلاق آیه مذکور، بر لزوم رعایت موالات دلالت ندارد. همچنین، روایات دال بر لزوم رعایت ترتیب بین اعضای وضو که در جلسه گذشته به آنها اشاره شد، بر لزوم رعایت موالات بین اعضای وضو دلالت ندارند.

اما از بعضی روایات، لزوم تتابع و رعایت موالات بین اعضای وضو استفاده می‌شود که روایات ذیل از آن جمله‌اند:

روایت اول: عَنْ الْحَلْبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) فِي حَدِيثٍ قَالَ: «أَتْبَعَ وَضُوءُكَ بَعْضَهُ بَعْضًا»^۲.

با این بیان که مراد از «أَتْبَعَ» این است که بعضی از اعضای وضو را تابع بعضی دیگر قرار بده، یعنی آنها را پشت سر هم بیاور و گویا منظور این است که وضو را متواتر و بدون فاصله انجام بده. در لغت به بجه گاو [گوساله] که تا یک سالگی به دنبال مادرش راه می‌رود، «تبیع» گفته می‌شود چون در راه رفتن از مادرش تبعیت می‌کند و پشت سر او راه می‌رود؛ به گونه‌ای که گویا به هم چسبیده‌اند. بنابراین، منظور از روایت مذکور، این است که شستن و مسح اعضای وضو را پشت سر هم و به صورت چسبیده به هم انجام بده، یعنی بین آنها فاصله نینداز.

روایت دوم: عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع)؛ قَالَ: «إِذَا تَوَضَّأْتَ بَعْضَ وَضُوءِكَ وَعَرَضْتَ لَكَ حَاجَةٌ حَتَّى يَيْسَ وَضُوءُكَ فَأَعِدْ وَضُوءَكَ؛ فَإِنَّ الْوُضُوءَ لَا يُبْعَضُ»^۳.

۱. «المائدة»: ۶.

۲. شیخ حر عاملی، وسائل الشیعة، ج ۱، کتاب الطهارة، ابواب الوضوء، باب ۳۳، ص ۴۴۶، ح ۱.

۳. همان، ح ۲.

روایت مذکور، بر این دلالت دارد که اگر بین شستن اعضای وضو به قدری فاصله شود و تتابع بین شستن اعضاء به هم بخورد تا حدی که موجب خشک شدن رطوبت عضو سابق شود، وضو باید اعاده شود و این بیانگر این است که رعایت موالات بین شستن و مسح اعضای وضو لازم است. بنابراین، شستن و مسح اعضای وضو باید پشت سر هم و بدون فاصله انجام شود.

روایت سوم: عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع): رُبَّمَا تَوَضَّأْتُ فَنَفِدَ الْمَاءُ فَدَعَوْتُ الْجَارِيَةَ فَأَبْطَأَتْ عَلَيَّ بِالْمَاءِ فَيَجِفُّ وَضُوءِي؛ فَقَالَ: «أَعِدْ»!

این روایت نیز بر این دلالت دارد که اگر بین شستن و مسح اعضاء وضو به مقداری فاصله شود که اعضاء وضو خشک شوند، وضو باطل است زیرا خشک شدن اعضاء نشانه این است که موالات به هم خورده است و چون موالات به هم خورده است، وضو باطل است.

بحث جلسه آینده: بقیه روایات دال بر لزوم رعایت موالات در وضو، ان شاء الله، در جلسه آینده بیان خواهند شد.

«الحمد لله رب العالمين»